

דין כאשר זמם בקיצור זמן הלואה

א. תלמוד בבלי מכות ג.

מתני'. מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז על מנת ליתנן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז בין נותנן מכאן ועד ל' יום בין נותנן מכאן ועד עשר שנים.

ב. חדושי הריטב"א שם

מתניתין מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחבירו אלף זוז ע"מ ליתנן לו מכאן ועד שלשים יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז מכאן ועד עשר שנים, אין לפרש שישלמו לו מה שאומדים שהיה זה יכול להרויח באלף זוז עד עשר, חדא שאין זה משמעות לשון זה, ועוד דהא מידי דלא קיץ היא שאין בו הזמה כמו שכתבנו למעלה (ב' א'), ועוד שזה גרמא בנזקין בעלמא הוא שפטור במילי דנזיקין בעלמא, וכמו שאמרו בירושלמי (ב"מ פ"ה ה"ג) במבטל כיסו של חבירו שהוא פטור, וה"ה לענין הזמה כדכתיבנא לעיל, ואפילו גולן גמור אינו משלם אלא כשעת הגזילה, אלא פירושו שישומו מה היה נותן הלואה למלוה עתה מחוב זה אם יפרענו עתה ומה היה מניח לו המלוה מזה ומנכין שומא זו והשאר ישלמו לו, כי שיעור האומד שהיה נותן לסלק שעבוד זה מעליו לא היו מפסידין אותו, וזה ברור.

ומכאן דן מורי הרא"ה ז"ל במי שמכר או נתן שטר חוב לחבירו והאריך ללוה שזה בכלל מה שאמרו שאם חזר ומחלו מחול, וזה אריכותו אריכות, דמקצת מחילה הוא, וכן חייב לשלם מה שהפסיד באריכות זה ללוקח או למקבל המתנה כדרך שחייב אם מחלו לגמרי מדינא דגרמי כדאיתא בדוכתא (כתובות פ"ו א'), שאומדים כמה היה נותן הלואה באריכות זה למלוה וישלימו לו מדינא דגרמי, וכן אם מחל לו זכות ערבות או שעבוד שום קרקע שמין כמה יפחתו דמי החוב אם בא למוכרו מפני כן ומשלם לו.

ג. חדושי הריטב"א שם ב.

ואף על גב דמפסדי להו תרומה ושאר מתנות כהונה וטעמא דלא משלמי להו, איבעית אימא משום דהוי מידי דלא קיץ ומסתמא לא אמרה תורה ועשיתם לו כאשר זמם אלא במידי דקיץ שאפשר לעשות כן מיד, וכן פירש מורי הרשב"א ז"ל, איבעית אימא משום דהאי פסידא לא בריא הזיקא וגרמא בעלמא הוא דכוותה בעלמא פטור, דמי יימר דיהבו להו מתנות כהונה דהא טובת הנאה לבעלים, ואפילו במכירי כהונה לאו שעבודא אית ליה לכהן עלייהו אלא מצות נתינה והוא כדבר שלא בא לעולם ולא ידע אי הוה ליה, ומסתמא [קאמר] רחמנא כאשר זמם לעשות ולא כאשר זמם לגרום, וכך פירש מורינו המובהק הרא"ה ורבינו ז"ל.

ד. חדושי הרמב"ן שם ג.

מתני' מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב לחברו אלף זוז מכאן ועד ל' יום אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו בידו אלף זוז מכאן ועד עשר שנים, אין לפרש שישלמו לו מה שאומדים שהיה זה יכול להרויח באלף זוז עד עשר, חדא שאין זה משמעות לשון זה, ועוד דהא מידי דלא קיץ היא שאין בו הזמה כמו שכתבנו למעלה (ב' א'), ועוד שזה גרמא בנזקין בעלמא הוא שפטור במילי דנזיקין בעלמא, וכמו שאמרו בירושלמי (ב"מ פ"ה ה"ג) במבטל כיסו של חבירו שהוא פטור, וה"ה לענין הזמה כדכתיבנא לעיל, ואפילו גולן גמור אינו משלם אלא כשעת הגזילה, אלא פירושו שישומו מה היה נותן הלואה למלוה עתה מחוב זה אם יפרענו עתה ומה היה מניח לו המלוה מזה ומנכין שומא זו והשאר ישלמו לו, כי שיעור האומד שהיה נותן לסלק שעבוד זה מעליו לא היו מפסידין אותו, וזה ברור.

ה. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק יג.

ו. טען המלוה ואמר היום סוף הזמן שקבעתי והלוה אומר עד י' ימים קבעת הלואה נשבע היסת, ואם היה שם עד אחד שהיום סוף זמנו ה"ז נשבע שבועת התורה כשאר הטענות, זה אומר ה' ימים נשאר מן הזמן וזה אומר י' אומרים למלוה המתן עוד עד סוף החמשה וישבע היסת שנשאר עוד ה' ימים.

ו. מגיד משנה שם

טען המלוה וכו'. זה לא מצאתי מבואר אבל דעת הרב ז"ל שטענה זו כשאר הטענות:

ז. שולחן ערוך חושן משפט ו

א. אין הדיינים יושבים לדון בדין פחות משהו פרוטה, ואם הוזקקו לשהו פרוטה, גומרים דינם אפילו לפחות משהו פרוטה.

ח. שולחן ערוך יורה דעה קנט

ב. מומר מותר להלוותו ברבית, ואסור ללוות ממנו ברבית. הגה: ויש מחמירין אף כמומר להלוותו. (המרדכי והגהות מיימוני בשם ראב"ה ורש"י וסמ"ג ומהרי"ל). וטוב להחמיר אם אפשר להזמט ממנו.

ט. שולחן ערוך יורה דעה קסא

ב. אבק רבית, אינה יוצאה בדיינים. ואם בא לצאת ידי שמים, חייב להחזיר. (מלבד רבית מוקדמת ומאוחרת אפילו לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר). (ב"י בשם תשובת הרשב"א).

ג. אבק רבית, אם תפס לוח משל מלוה, מפקינן מיניה.

ד. לא אמרו דאבק רבית אינה יוצאה בדיינים. אלא כשאכל המלוה מדעת הלואה, אבל אם קודם שאכל טען עליו שלא יאכל, והוא הוציא ממנו על כרחו בדיני העובדי כוכבים או בדיני ישראל שטעה והכריחו לשלם, יוצא בדיינים.

ה. רבית דאורייתא שהוא בדרך הלואה בדבר קצוב, יוצאה בדיינים שהיו כופין ומכין אותו עד שתצא נפשו אבל אין בית דין יורדין לנכסיו. וכן בהלווה על חצרו ואמר לו: על מנת שידור בו חנם או שישכרנו לו בפחות וכיוצא בו.

ו. לקח רבית קצוצה ומת, אין הבנים צריכים להחזיר אלא אם כן היה דבר מסויים, כגון פרה וטלית, ועשה אביהם תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת.

י. משנה למלך הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה א

ויש להסתפק בעלמא במי שתבע מחבירו דינר והודה לו ונתן לו חפץ בשביל הדינר ושוב טען ואמר שטעה בחשבוננו במה שהודה שחייב לו ובירר הדבר ותובע החפץ והלוקח טוען שאף שטעה בחשבוננו מ"מ המקח קיים ויתן לו דינר. ולכאורה נראה דהדין עם הלוקח וראיה מסוגיין דאע"פ שהמוכר לא היה חייב ללוקח אפילו הכי המקח קיים והוא הדין הכא ולפ"ז אם המקח אינו בעין משלם כמו שפסק בין לזולא בין ליוקרא דהא לא שייך טעמא דרבא בעובדא דחיטי. ומיהו נראה דלא דמי לסוגיין דשאני מוכר חפץ בשביל רבית שזה הרבית חוב הוא שנתחייב הלואה וחייב הוא לשלם אלא שהתורה גזרה שאף שנתחייב שלא יתן ולפי זה אם מכר בדמי הרבית המכר קיים הוא שהרי זה מכר בשביל מה שנתחייב ואף שזה צריך להחזיר הרבית כדי לקיים גזירת התורה לא בשביל זה נאמר שהלואה לא היה חייב אלא שאף שחייב נצטווה שלא יקח ומש"ה המקח קיים דהא

טו. מגיד משנה שם

המקדש בהנאת מלוה וכו'. שם (דף ו'): אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת ובגמרא פירשה הנאת מלוה דארווח לה זמנא ובהלכות פירש כגון דמטא זמניה למגבא מינה וארווח לה זמנא ואמר לה בההיא הנאה דמרווחנא לך עד זמן פלוני מיקדשת לי ואי קשיא לך היכי אלימא הנאת מלוה ממלוה גופה לא קשיא הנאת מלוה איתא ולהכי מתקדשת בה מלוה גופה ליתא דתתקדיש בה דקי"ל מלוה להוצאה ניתנה ע"כ לשון ההלכות. ויש מי שכתב דלפירוש זה כ"ש אם מחל לה המלוה בעצמה ואמר לה התקדשי לי בשכר הנאת המחילה שהיא מקודשת ורבינו ז"ל לא ישרו בעיניו דברי ההלכות דא"א שתועיל יותר הנאת מלוה ממלוה עצמה וכיון דבשעת הקידושין אינו נותן לה דבר לא עדיף הרווחת זמן ממלוה גופה וכן דעת ר"ח ז"ל ולזה פירש הנאת מלוה שעתה נותן לה מעות בהלואה ומרויח לה זמן שקובע לה לפרעון והרמב"ן והרשב"א ז"ל מסכימין לדעת ההלכות וראוי לחוש לדבריה' ובכלל דברי יתבארו דברי ההשגות:

טז. שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רכג

עוד יש לי פירוש אחר כמדומה טוב מזה בחדושים פרק איזהו נשך בשמעתא דאתה נעשה לו ערב. אלא אי קשה לי הא קשה. דכל שלוה ק' =מאה= בק"כ =במאה ועשרים= לשנה אף על פי שנתחייב עכשיו בק"כ =במאה ועשרים= אין אומרים דמשעת כתיבת השטר זכה בכל העשרים וזמן הוא שהרויח לו עד סוף שנה. אלא ישנה לשכירות מעותיו מתחלה ועד סוף. ויום מרויח לפי חשבון. ומכאן נסתפק לי זה כמה רבית הכתוב בשטר אם אפשר לזכותו במכר או במתנה כלל, לפי שהוא כמלוה ע"פ =על פה=. לפי שאין בכתוב מפני שלא נתחייב בכולו המלוה בשעת כתיבת השטר.

יז. תלמוד בבלי בבא מציעא סט:

רב חמא הוה מוגר זוזי בפשיטא ביומא, כלו זוזי דרב חמא. הוא סבר: מאי שנא ממרא. - ולא היא, מרא הדרא בעינא וידיע פחתיה, זוזי לא הדרי בעינייהו ולא ידיע פחתיה.

יח. שולחן ערוך חושן משפט סו

יד. אין שטר נקנה בכתיבה ומסירה, אלא שטר חוב או שטר של קנייה שכתב לו: שדי מכורה לך, שהוא עיקר הקנין ובו קנה השדה. ולפיכך כשמסרו הלוקח לאחר, וכתב לו: קני לך איהו וכל שעבודא דאית ביה, קנה על ידו הקרקע. אבל אם קנה הקרקע בכסף או בחזקה או בקנין, וכתבו לו שטר לראיה, אם מסרו לאחר וכתב לו: קני לך איהו וכו', לא קנה.

יט. שו"ת הרשב"א חלק ג סימן סו

שאלת המוכר שטר חוב העשוי בגופן של עכו"ם אם יש לו דין שטר לנמכר בכתיבה ומסירה אם לאו, ואם מכרו וחזר ומחל הרבית שבו אם משלם ללוקח אותו רבית אם לאו, תשובה שטר העשוי בגופן של עכו"ם שטר הוא כשאר שטרות דעלמא דדינא דמלכותא דינא. ואם מכרו וחזר ומחלו משלם כבשירא ככשורא לצלמי לא שנא קרן ולא שנא רבית שהמוחל גורם הוא בנזק ומשום דינא דגרמי הוא דמשלם ומה לי קרן מה לי רבית הכל הוא משלם.

ליכא איסורא גבי מכר אבל בעלמא שכשנתברר שטעה בחשבונו הורה למפרע שלא היה חייב לו וזה לא מכר אלא בשביל החוב וכיון שנתבטלה הסיבה נתבטל המסובב ואין כאן מקח כלל שהרי הכל היה בטעות ולפי זה אם המקח אינו בעין אינו משלם כמו שפסק אלא כמו ששוה שכבר כתבנו דכל שהמקח הוא בטל הפסיקה אינו מעלה ומוריד והוה ליה כמאן דליתא וטעמא דרבית דהפסיקה קיימת הוא משום דהמקח קיים וכמ"ש הרא"ש דאע"ג שנעשה באיסור המקח קיים.

יא. תלמוד בבלי קידושין ו:

אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית האי הנאת מלוה ה"ד אילימא דאזקפה דאמר לה ארבע בחמשה הא רבית מעלייתא הוא ועוד היינו מלוה לא צריכא דארווח לה זימנא.

יב. רש"י שם

אילימא דאזקפה - מעיקרא ארבעה בחמשה והשתא אמר לה התקדשי לי בזוז חמישי. רבית מעלייתא הוא - ואמאי קרי ליה הערמת רבית.

יג. חדושי הריטב"א שם

בהנאת מלוה מקודשת ואסור לעשות כן מפני הערמת רבית. ואמרין האי הנאת מלוה היכי דמי אילימא דאמר לה ארבע בחמשה. פי' וקידשה בזוז החמישי של רבית שהיא חייבת לו. רבית מעלייתא הוא. פי' לישנא בעלמא קא קשיא ליה היכי קרי ליה הערמת רבית, אבל ודאי אפילו ברבית גמורה אם כבר פרעתו לו וחזר וקידשה בו מקודשת, דמעוות דרבית שפרעם לוח למלוה קנינהו לגמרי וממון גמור הם לו אלא שיש עליו חובה להחזירו ובית דין מוציאין ממנו, ואם מת אין בניו חייבין להחזיר אלא בדבר מסויים מפני כבוד אביהם, ולא עוד אלא דאפילו בחזרה לא מיתקן לאויה כדמתקן לאו דגזל בהשבון וכדפרישית בפרק איזהו נשך (ב"מ ס"א ב') פירוש מרווח.

יד. רמב"ם הלכות אישות פרק ה

טו. המקדש בהנאת מלוה הרי זו מקודשת, כיצד כגון שהלוה אותה עתה מאתים זוז ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת זמן שארויח לך במלוה זו שתהיה בידך כך וכך יום ואיני תובעה ממך עד זמן פלוני הרי זו מקודשת, שהרי יש לה הנאה מעתה להשתמש במלוה זו עד סוף זמן שקבע, ואסור לעשות כן מפני שהיא כרבית, ופירשו רבותי בהנאת מלוה דברים שאין ראוי לשמען.

השגת הראב"ד

ופירשו רבותי בהנאת מלוה דברים שאין ראוי לשמען. א"א הראשונים פירשו כגון שהגיע זמן המלוה ליפרע ומעותיו בידה מזומנים לפרוע והיא היתה נותנת מיד ברצון דינר למי שמאריך לה הזמן חדש אחד והאריך לה בשכר הקידושין מקודשת וזהו דארווח לה זימנא וכ"ש מה שכתב הוא.

כ. תלמוד בבלי כתובות פו.

גופא אמר שמואל המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול ואפי' יורש מוחל וכו' אמר אממר מאן דדאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי שטרא מעליא מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמי.

כא. בית יוסף חושן משפט קד

כתב הרשב"א (ח"ז סי' קיג) שאלת שנים שהלוו לגוי בזה אחר זה ואין בנכסי הגוי כדי לזה ולזה וכשבא ראובן המוקדם לגבות [ב]שטרו קרן ורבית טען שמעון קרן והרבית שהרוחת קודם אתה נוטל ומן המותר אגבה קרן חובי לפי שלא חל חוב הרבית מזמן השטר אלא בכל יום הוא מתרבה והוא יכול לפרעו בכל עת ולסלק שעבודו. תשובה אין בדברי שמעון כלום לפי שמשעת זמן השטר חייב עצמו בכל הרבית שיעשו מעותיו ובהדיא שנינו (כתובות קא:): גבי פוסק לזון את בת אשתו שנוזנית מנכסים משועבדים אף על פי שהמזונות דבר יום ביומו נתחייב בהם אלא שהשיעבוד חל עליו משעה שקבל עליו המזונות. והטענה גם כן שאמרת דכיון דאי בעי למפרעיה ולסלוקיה מצי לסלוקיה נמצא שלא חל אלא בו ביום מההוא נמי שמעינן דליתא כלל דהתם נמי הא מצי לסלוקי שיעבודא אי כתב לה כל זמן שאת עמי שהרי אם גירש את אשתו נמחל אותו שעבוד:

כב. תלמוד בבלי בבא מציעא עב.

תנו רבנן: ישראל שלוח מעות מן הנכרי ברבית, וזקפן עליו במלוה, ונתגייר, אם קודם שנתגייר זקפן עליו במלוה - גובה את הקרן וגובה את הרבית. ואם לאחר שנתגייר זקפן עליו במלוה - גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית. וכן נכרי שלוח מעות מישראל ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר, אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה - גובה את הקרן וגובה את הרבית, אם משנתגייר זקפן עליו במלוה - גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית. רבי יוסי אומר: נכרי שלוח מעות מישראל ברבית - בין כך ובין כך גובה את הקרן וגובה את הרבית. אמר רבא אמר רב חסדא אמר רב הונא: הלכה כרבי יוסי. אמר רבא: מאי טעמא דרבי יוסי - כדי שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה.

כג. רש"י שם

וזקפן עליו במלוה - לאחר זמן חישב עמו על הרבית, וזוקף הכל ביחד במלוה, וכתב לו שטר עליהם: כך וכך אני חייב לפלוני, וגובה את הרבית - דמשעת זקיפה הוי כגבוי.

כד. רא"ש בבא מציעא פרק ה סימן נו

וכן נכרי שלוח מעות מישראל ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר. אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ואת הרבית. ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ואין גובה את הרבית. ואפי' הרבית שעלה עליהן בעודו נכרי. ר' יוסי אומר נכרי שלוח מעות מישראל ברבית [ונתגייר] בין כך ובין כך גובה את הקרן וגובה את הרבית. אמר רב סחורה אמר רב הונא הלכה כרבי יוסי. אמר רבא מ"ט דרבי יוסי. שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה הלכך שקיל מיניה אפילו רבית שעלה עליהן משנתגייר עד שעת פרעון אף על גב דאיסורא דאורייתא קעביד יש כח בחכמים לעקור דבר מן התורה ואפילו במקום עבירה.

כה. פלפולא חריפתא שם

אף על גב דאיסורא דאורייתא קא עביד. איכא למידק כיון דמשנתגייר לא הלוח לו וכי קצץ עמו בשעת הלואה עדיין נכרי הוה ובהיתר קצץ אמאי הוי איסור דאורייתא דכספו לא תתן לו בנשך כתיב ואפילו לרש"י וסיעתיה דאסרי מדאורייתא אפילו קציצה דלאחר הלואה מכל מקום קציצה מיהא בעי.

כו. חדושי הריטב"א בבא מציעא עב.

וטעמא דר' יוסי כדי שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה. פי' וכיון שאין האיסור אלא מדרבנן ומפני מראית העין בעלמא יש לנו להתיר מהאי טעמא דר' יוסי, וכן הלכה.

כז. טור יורה דעה קעא

ישראל שלוח מעות מעכו"ם בא"י ונתגייר הי' הדין עם /אם/ עד שלא נתגייר זקפו עליו במלוה גובה את הקרן ואת הרבית שהרי קודם שנתגייר חזר כולו כקרן דמשעת זקיפה חשוב כגבוי ואם לאחר שנתגייר זקפן כמלוה גובה הקרן ולא הרבית ופירש א"א הרא"ש ז"ל דאפי' רבית שעלה קודם שנתגייר אסור ליקח ועכו"ם שלוח מישראל ברבית ונתגייר אפי' לא זקפן במלוה עד לאחר שנתגייר גובה קרן ורבית שלא יאמר בשביל מעותיו של זה נתגייר זה וה"ה נמי לא זקפן עליו במלוה כיון שלוח כשהיה עכו"ם צריך לפרוע הרבית וכתב הרמ"ה שאינו נותן אלא רבית שעלה קודם שנתגייר אבל לא מה שעלה לאחר שנתגייר וא"א הרא"ש ז"ל כתב שנותן אפי' רבית שעלה לאחר שנתגייר עד שעת פרעון:

כח. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ה

ו. ישראל שלוח מעות מן העכו"ם ברבית וזקפן עליו במלוה ונתגייר אם עד שלא נתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן והרבית ואם משנתגייר זקפן עליו במלוה גובה את הקרן ולא הרבית, אבל עכו"ם שלוח מישראל ברבית וזקף עליו את הרבית במלוה אף על פי שזקפן עליו אחר שנתגייר גובה את הקרן ואת הרבית שלא יאמרו בשביל מעותיו נתגייר זה, וגובה הישראל ממנו אחר שנתגייר כל מעות הרבית שנתחייב בהן כשהיה עכו"ם.

כט. שולחן ערוך יורה דעה קסח

כ. משכנו של ישראל ביד עובד כוכבים, מותר להלוות עליו ישראל ברבית. ויש אוסרין אלא אם כן אמר ישראל בעל המשכון: קנה מעכשיו המשכון אם לא אתן לך עד יום פלוני. הגה: ולסכר'א הראשונה, אפילו מישראל הראשון מותר לקבל הרבית (טור בשם הרא"ש). ואם יש לעובד כוכבים חוב על ישראל ועשה עמו שעבודים ליתן לו כל השנה כך וכך רבית, או שיאכל פירות שדה שלו, אם אין ביד הלוח לקבל העובד כוכבים ולהחזיר לו מעותיו מותר לישראל אחר לקנותו ממנו. ואם יוכל לסלקו, אסור לקנותו מן העובד כוכבים (כך משמע מתשובת ריב"ש שהביא הב"י).